

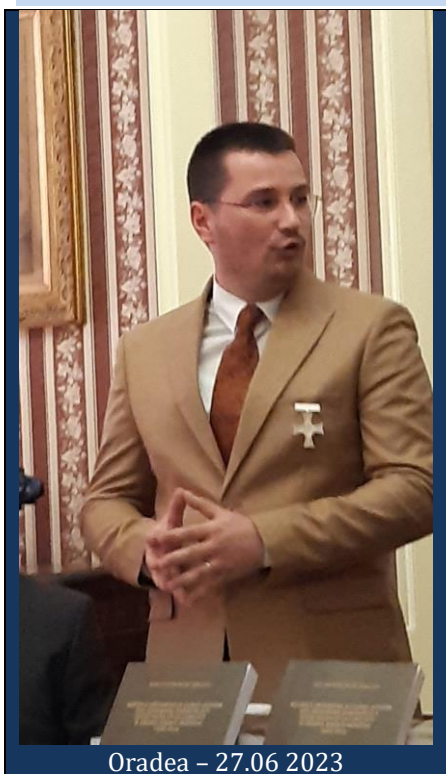
Cetatea Cavalerilor

Fondator Col. r. Dr. Constantin MOSINCAT
 Editor: Asociația Națională a Cavalerilor de Clio
 Editura Tipo MC, Oradea-2020

Cartea Mea e și a Ta! ISSN 2734-6889 - ISSN-L 2734 - 6889

„Rugați-vă lui Dumnezeu pentru ajutorul cel de sus la orice lucrare a voastră”.
 Din poveștile spre rugăciune ale Sfântului Mitropolit Andrei Șaguna¹

Dr. Dr. Mircea-Gheorghe ABRUDAN

Oradea – 27.06 2023

Preliminarii

Sfântul Ierarh Andrei Șaguna, mitropolitul Transilvaniei, este o personalitate covârșitoare a istoriei noastre ecleziastice și naționale, înscris în calendarul Ortodoxiei românești și prăznuit de la vlădică la opincă, începând cu 2011, anual în data de 30 noiembrie alături de Sfântul Apostol Andrei cel întâi chemat. Deloc întâmplător, părintele academician Mircea Păcurariu (1932-2021), de binecuvântată memorie, îl caracteriza de la înălțimea autorității sale istoriografice, în monografia pe care i-a dedicat-o în anul 2012, drept „cel mai strălucit ierarh pe care l-a avut Biserica Ortodoxă Română în tot decursul existenței sale bimilenare”². Este hiperbolizantă această descriere sau corespunde într-adevăr realității istorice? Dacă cântărim cu obiectivitate istoriografia și teologia românească și străină dedicată ierarhului vom observa că părintele Păcurariu are dreptate, deoarece despre niciun alt arhipăstor român nu s-a scris atât de mult cât s-a scris despre Andrei Șaguna căruia i-au fost dedicate cinci monografii, peste zece volume colective de mari dimensiuni, unsprezece tomuri de corespondență, patru volume care restituie sistematic circularele, pastoralele și omiliile sale, precum și o masivă biobibliografie, apărută în două ediții sub egida Bibliotecii Județene „Astra” din Sibiu³. În această situație se poate pune întrebarea

¹ Studiu publicat în volumul: Casian Rușeț, Alin-Vasile Câmpean (coord.), *Rugăciunea și mărturisirea în Viața Bisericii și relevanța lor pentru societatea post-modernă. Simpozion internațional Caransebeș, 2-3 mai 2022*, Editura Episcopiei Caransebeșului/Centrul de Studii Banatice (Centar za Banatske Studije), Caransebeș/Vârșeț, 2023, p. 533-554, preluat aici cu aprobarea autorului. *CȘ III Dr. Dr. Mircea-Gheorghe Abrudan*, Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca al Academiei Române, mirceagheorghe.abrudan@academia-cj.ro Mircea-Gheorghe Abrudan este cercetător științific III Dr. la Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române din Cluj-Napoca. Absolvent al Facultății de Istorie și Filosofie (2008) și al Facultății de Teologie Ortodoxă (2009) din cadrul Universității Babeș-Bolyai Cluj-Napoca. Doctor în istorie (Summa Cum Laude) (2014) și doctor în teologie (Summa Cum Laude) (2021) la Universitatea Babeș-Bolyai. Membru al Institutului de Istorie Ecleziastică „Nicolae Bocușan” din cadrul Universității Babeș-Bolyai; Laureat al premiilor „Dimitru Stăniloae” al Academiei Române (2017) și „Dimitrie Cantemir” al Academiei Oamenilor de Știință din România (2019). Autor, coautor, editor, coordonator și traducător a 18 cărți și volume, a peste 120 de studii de specialitate, a circa 220 de articole de popularizare, evocări, recenzii și note de lectură în reviste de specialitate, de spiritualitate și cultură, în cărți și volume colective. Cea mai recentă lucrare: *Biserica Ortodoxă și clerul militar din Monarhia Habsburgică între Pacea de la Carloviț și Primul Război Mondial (1699-1914)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2022.

² MIRCEA PĂCURARIU, *O viață dăruită Bisericii și Neamului. Sfântul Ierarh Andrei Șaguna, Mitropolitul Transilvaniei*, Ed. Andreiana, Sibiu, 2012, p. 439.

³ VOICHIȚA BIȚU, BOGDAN ANDRIESCU, *Andrei Șaguna (1808-1873). Biobibliografie, ediția a II-a, revizuită și adăugită*, Ed. Andreiana/Ed. Armanis, Sibiu, 2012, 451 p.

total îndreptătită: mai există dimensiuni necunoscute ale operei și activității sale? Sau cu alte cuvinte se mai poate scrie despre Andrei Șaguna fără riscul de a repeta ceea ce au afirmat alții? Pentru un istoric și exeget al personalității și operei șaguniene, răspunsul la aceste interogații oneste nu poate fi decât unul singur și cât se poate de clar: da! Cunoașterea personalității, activității și operei șaguniene nu este încă epuizată, având în vedere mai ales că o parte din corespondența sa cu protopopii eparhiei și cu oficialitățile guvernamentale vieneze este încă inedită⁴, iar marea majoritate a lucrărilor sale teologice, istorice și polemice nu au fost reeditate în ediții noi, critice. Nu în ultimul rând, exegeza operelor sale rămâne deschisă, mai ales că anumite subiecte sau teme nu au fost încă discutate sistematic. Asupra unei asemenea exegeze tematice mi-am propus să mă opresc în cele ce urmează, analizând povețele și îndemnul la rugăciune ale Sfântului Ierarh Andrei Șaguna reflectate în omiletica, corespondența, viața cotidiană și activitatea editorială a marelui arhiereu. De la început mă văd obligat să fac observația că o asemenea abordare nu se regăsește în bibliografia șaguniană, ceea ce explică demersul meu, venit ca răspuns la invitația adresată cu generozitate de Episcopia Caransebeșului de a participa la simpozionul anual al eparhiei și a aduce în dezbatere o temă care să se integreze celei lansate spre reflecție de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în acest an „omagial al rugăciunii în viața Bisericii și a creștinului”.

Povețele spre rugăciune ale Sfântului Mitropolit Andrei Șaguna

În vara anului 1923, la împlinirea a cinci decenii de la moartea marelui arhiereu, preotul Emilian Cioran (1884-1957) din Rășinari⁵, publica în foaia săptămânală pentru popor „Lumina Satelor”, editată de preotul Iosif Trifa (1888-1938)⁶, o informație culeasă pe cale orală de la bătrânii rășinăreni care l-au cunoscut pe mitropolitul Andrei Șaguna și au înregistrat sfaturile pe care acesta le dădea când venea în mijlocul obștii dreptmăritoare din Rășinari⁷. Între povețele șaguniene, părintele Cioran a reținut și consemnat două îndemnuri spre rugăciune adresate de ierarh rășinărenilor în momentele în care descinsese în mijlocul lor. Cel dintâi privea îndemnul general de a se ruga mai ales pentru pace, deoarece bucurându-se de tihnă și de liniște orice om și societatea în ansamblul ei putea progresa: „Rugați-vă lui Dumnezeu să dea pace în lume și în casă, că dacă e pace în casă, bărbatul se duce la plug sau la altă meserie, muierea pune războiu ori spală, pe copii îi îndreaptă care la treaba lui; dar dacă nu-i pace în casă, bărbatul se duce la cârciumă, muierea fuge, copiii umple pământul și va fi vai de fericirea din casa aceea...”. În al doilea rând, ierarhul îi îndemna să frecventeze biserica și să participe la rugăciunile cultice de obște, atrăgându-le atenția că acestea erau mai puternice decât cele săvârșite de fiecare credincios în privat: „Veniți la biserică, că Dumnezeu primește rugăciunea în tot locul, dar ca în biserică tot nu. Nu gândi, că nu ai haină nouă, haina poate fi veche numai să fie curată, spală-o și pune-i petec. Nu fiți mândri, trufași și fățarnici, că va veni vremea, când veți împrumuta haina unul de la altul ca să mergeți la biserică și va veni vremea când vom sărăci...”⁸.

Îndemnuri asemănătoare spre rugăciune a transmis ierarhul păstoriților săi prin predicile publicate atât în paginile *Telegrafului Român*, cât mai ales în „Adaosul de cuvântări bisericești pentru Sărbătorile domnești de peste an” cuprinse în *Chiriadromionul* tipărit la Sibiu în anul 1855⁹. Înainte de a prezenta îndemnul spre rugăciune în omiletica șaguniană, se impun două precizări. Mai întâi, că acest *Chiriadromion* s-a bucurat de o largă circulație în toată Transilvania și în Banat, fiind recomandat cu insistență preoților și creștinilor evlavioși prin intermediul *Telegrafului Român*¹⁰ și prin

⁴ NICOLAE BOȘAN, *Documentar șagunian*, în „Transilvania”, serie nouă, anul XLI (CXLV) (2013), nr. 10, pp. 3-6.

⁵ Un medalion biobibliografic la: MIRCEA PĂCURARIU, *Cărturari sibieni de altădată*, ediție îngrijită și adăugită, Ed. Andreiana, Sibiu, 2015, pp. 569-573.

⁶ Un medalion biobibliografic: *IBIDEM*, pp. 620-624.

⁷ Despre relațiile ierarhului cu Rășinari vezi: Preot CIORAN, *Mitropolitul Șaguna și comuna Rășinari*, în „Lumina Satelor”, anul II, Nr. 28, Sibiu, duminică, 22 iulie 1923, p. 4; EMILIAN CIORAN, *Mitropolitul Șaguna și comuna Rășinari*, în „Revista Teologică”, An XIII (1923), nr. 6-7, pp. 220-229.

⁸ Preot CIORAN, *Din îndemnul lui Șaguna „rugați-vă lui Dumnezeu să dea pace în lume și în casă”*, în „Lumina Satelor”, Anul II, Nr. 28, Sibiu, duminică, 22 iulie 1923, p. 4.

⁹ MITROPOLITUL ANDREI ȘAGUNA, *Predici*, cu un studiu introductiv de pr. Florea Mureșanu, Ed. Episcopiei Ortodoxe Române Cluj, Cluj, 1945, pp. XLIII-LV.

¹⁰ *Telegraful Român*, Anul III, Nr. 66, Sibiu, 20 august 1855, p. 262: „Sibiu, 19 august. Ne aflăm în puseciune plăcută a face cunoscut publicului nostru, iară mai vârtos preoților și creștinilor, cari cu deosebită zidire citesc cărțile bisericești, cum că „Chiriadromionul adecă Cuvântări bisericești pentru fiecare Duminecă a anului (...) au ieșit de sub tipar (...)”.

corespondența ierarhului cu preoții și protopopii eparhiei ardelen¹¹, cu cei din Banat-Crișana și cu episcopii de la Arad, Vârșeț și Timișoara¹². În al doilea rând, trebuie spus că episcopul Andrei Șaguna a publicat și alte predici în paginile *Telegrafului Român* din anii 1855-1856, ediția părintelui martir Florea Mureșanu (1907-1963) din 1945 restituind și aceste omilii, pe când ediția preotului profesor Dorel Man (1953-2016)¹³ din 2003 reproduce strict cele 26 de predici la sărbătorile domnești¹⁴.

În timp ce niciuna din cele 26 de predici la praznicele împărătești și ale sfinților nu are ca temă rugăciunea, una din predicile apărute în *Telegraful Român*, reprezentând un cuvânt la duminica vameșului și a fariseului poartă subtitlul „despre evlavie”, predicatorul teologhisind despre evlavie și rugăciune. În trei dintre predicile din adaosul la *Chiriadromion*, și anume la Buna Vestire, la Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul și la Nașterea Maicii Domnului, episcopul Andrei Șaguna a îndemnat clerul și poporul la „rugăciune în toată vremea”, dar mai ales la începutul oricărei lucrări. Astfel, la finalul predicii la Buna Vestire înfățișându-le credincioșilor icoana praznicului, episcopul le aducea acestora aminte că atunci când arhanghelul Gavriil a venit la Fecioara Maria din Nazaretul Galileii „dânsa citea și se ruga lui Dumnezeu”. Plecând de la iconografia sărbătorii, care transpunea în imagine relatarea biblică a evenimentului, episcopul îi îndemna pe credincioși să aibă și ei „cărți de rugăciune, din care să săvârșim rugăciunile noastre cele de dimineața și de seara, cele de la sfânta liturghie și de la cuminecătură, cele de la paraclisul Maicii Domnului și al altor sfinți și sfinte”¹⁵. Desigur, aceste cărți de rugăciuni erau sau urmau să fie tipărite la tipografia diecezană din Sibiu, asupra lor urmând să revin mai jos. Evocând minunea „Nașterii Sfântului Măritului Prooroc Botezătorul și Înainte Mergătorul Ioan” precum și disponibilitatea dreptilor Zaharia și Elisabeta de a se pune la dispoziția și în slujba planului divin, episcopul Șaguna concluziona prin următorul îndemn stăruitor adresat credincioșilor: „Sârguiți-vă și voi, iubiților ascultători, să trăiți în sfințenie și în curățenie; rugați-vă lui Dumnezeu pentru ajutorul cel de sus la orice lucrare a voastră și împliniți poruncile lui Dumnezeu; căci așa trăind și viețuind vă faceți unelte plăcute lui Dumnezeu și moșteniți împărăția cerească prin Domnul nostru Iisus Hristos. Fiți muncitori și închinați toate lucrurile și întreprinderile voastre milei și proriei lui Dumnezeu”¹⁶.

Un sfat scurt și concis cu privire la practicarea rugăciunii neîncetate, parafrazându-l pe Sfântul Apostol Pavel, a dat episcopul Andrei Șaguna în pastorală de Crăciun a anului 1858, când le-a vorbit credincioșilor ardeleni despre legea lui Dumnezeu și despre taina botezului: „Rugați-vă neîncetat, cântați și lăudați numele Domnului, privegheați în toate și pentru toate, căci precum nu s-a știut ceasul nașterii voastre, așa nu se știe nici ceasul morții voastre; deprindeți-vă în faptele dragostei, ale credinței și ale nădejzii”¹⁷.

Cuvântarea la „Nașterea Preasfintei noastre Stăpâne, de Dumnezeu Născătoarei și pururea Fecioarei Maria”, al cărei motto este versetul 8 al Psalmului 61: „Nădărduiți spre Dânsul toată adunarea popoarelor, vărsați înaintea Lui inimile voastre, că Dumnezeu este ajutorul nostru”, i-a oferit episcopului prilejul de a discuta scăderea evlaviei creștinilor vremurilor respective, contrapunând secularizării vieții și societății contemporane modelul oferit de Maica Domnului. Pornind de la tabloul „pătrunzător la

¹¹ Într-o pastorală expedită preoțimii la 2 august 1857, episcopul poruncește ca „părinții protopopi să se străduiască ca în vremea cea mai scurtă să se cumpere Chiriadromionul pe seama acelor biserici, unde mai lipsește”, apoi îndruma clerul să citească întotdeauna cuvântările la Sfânta Liturghie din amvonul bisericii, preoții care nu vor face ascultare urmând a fi arătați „prin circular întregii eparhii” și vor fi „lipsiți de parohie, ca pre niște nedestoinici de a mai păstori pre poporul lui Dumnezeu”. Vezi: GHEORGHE TULBURE, *Mitropolitul Șaguna: opera literară, scrisori pastorale, circulări școlare, diverse*, Tipografia Arhidicezană, Sibiu, 1938, pp. 201-203.

¹² MIRCEA-GHEORGHE ABRUDAN, *Ortodoxie și Luteranism în Transilvania între Revoluția pașoptistă și Marea Unire. Evoluție istorică și relații confesionale*, Ed. Andreiana/Presă Universitară Clujeană, Sibiu/Cluj-Napoca, 2015, pp. 243-268; IDEM, *Crâmpoie din istoria culturală a Episcopiei Caransebeșului: difuzarea cărții bisericești tipărite între 1830-1900 în parohiile Banatului de Munte în lumina unor surse inedite*, în DANIEL ALIC (coord.), *Slujire și educație. Lucrările Simpozionului Internațional „Slujire și educație, Caransebeș, 9-10 mai 2016*, Presă Universitară Clujeană/Ed. Episcopiei Caransebeșului, Cluj-Napoca/Caransebeș, 2016, pp. 626-639.

¹³ Despre cei doi vezi: VICTOR SPINEI, DORINA N. RUSU (coord.), *Enciclopedia reprezentanților scrisului istoric românesc Vol. III (L-N)*, Ed. Karl A. Romstorfer, Suceava, 2021, pp. 106, 330.

¹⁴ MITROPOLITUL ANDREI ȘAGUNA, *Cuvântări bisericești pentru sărbătorile domnești*, ediție îngrijită de pr. lect. Dr. Dorel Man, Presă Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2003, 174 p.

¹⁵ *IBIDEM*, p. 64.

¹⁶ *IBIDEM*, p. 90.

¹⁷ GHEORGHE TULBURE, *Mitropolitul Șaguna: opera literară...*, p. 215

inimă” al unei familii creștine evlavioase care „se roagă lui Dumnezeu pentru bunăstarea sfințelor lui Dumnezeu biserici, pentru sănătatea și fericirea lor și a copiilor lor și pentru depărtarea nenorocirilor de la ei”, în care cu siguranță și-a văzut propria mamă și i s-a reflectat propria-i copilărie, când mama „mai înainte de a șede la masă” și a începe „orice lucru” își ridică ochii la cer și înălța „rugăciuni de mulțumire și de cerere”, ierarhul deplângea la modul general „pierderea caracterului bisericesc” al vieții creștinilor, care au ajuns să se gândească prea „puțin la Dumnezeu și la suflet”, jertfind „prea puțin din bogăția lor la biserică, la școli, la mănăstiri”¹⁸. Mai apoi arăta că în mod particular bogății și intelectualii s-au secularizat, pentru că „duc o viață care constă din moliciune, din dezmierdări, din decăderi, din deșertăciuni, din desfătări stricătioase pentru suflet și trup, și din cheltuieli zadarnice”. Încurajând și sprijinind cu toată energia emanciparea socială și națională a românilor din Ardeal, Andrei Șaguna observase că unii dintre români ridicați din poporul de rând și afirmați în clasele sociale superioare ale „intelectualilor și civilizaților” „își tăinuiesc caracterul lor bisericesc” pentru a nu se „face de ocară” în fața altor „bărbați cultivați și civilizați” din neamurile și confesiunile străine¹⁹. Învățatul arhieru nu putea decât condamna această atitudine, dezavuându-o drept păguboasă și falimentară nu numai din punct de vedere moral, ci și cultural, deoarece, argumenta el, „omul care se ține pe sine cultivat și civilizată vede, sau cel puțin ar trebui să vadă, că toate câte sunt în cer și pe pământ s-au făcut prin mâna cea puternică a lui Dumnezeu și se țin prin înțelepciunea dumnezeiască și de aceea ar trebui să aibă evlavie, să meargă la biserică spre a mări pe Dumnezeu și a împlini toate datoriile unui creștin bun, știind că prin darul lui Dumnezeu și-a agonisit luminarea, cultura și civilizația”. În concluzie, Șaguna se vedea îndreptățit să afirme că aceștia erau de fapt orbi, surzi și muți, deși aveau ochi, urechi și gură²⁰. Cu durere, arăta el în continuare, că și în celelalte clase, „precum sunt neguțătorii, meșterii, plugarii, ofițerii și alți economi” evlavia slăbise, cauza acestei secularizări a vieții creștinilor fiind în opinia sa slăbirea obiceiurilor bune din familiile cucernice, în care existase „obiceiul binecuvântat” ca „toți casnicii după ce se scoală să-și facă rugăciunile de dimineața și apoi să înceapă lucrul, sau dacă este Duminică ori vreo altă sărbătoare, după sfârșirea rugăciunii de dimineață să meargă toți la biserică, apoi ca nimeni dintre casnici să nu se așeze la prânz sau la cină fără să zică rugăciunea de mulțumită”. Cei ce procedau așa în viața lor cotidiană, nu făceau altceva în opinia sa decât să arate că „nădăjduiesc spre Domnul” și „varsă înaintea Lui inimile lor și Dumnezeu este ajutorul lor”.

Astfel, arhipăstorul s-a simțit obligat să le adreseze „iubiților săi ascultători”, următoarea interogație: „este oare pe la casele voastre obiceiul acesta adevărat creștinesc, ca în toate diminețile și serile să săvârșiți voi și casnicii voștri rugăciunea de dimineața și de seara? (...) Este oare în casele voastre obiceiul a se ruga înainte și după mâncare și este oare obiceiul în casele voastre, ca voi cu casnicii voștri să cercetați biserică în ziua Duminicii sau a altor sărbători și este oare obiceiul casei voastre a ține sfintele posturi, a citi Biblia și alte cărți bisericești și a povesti celor mai tineri despre frica lui Dumnezeu și despre sfântă legea noastră?”²¹.

În a doua parte a predicii, Șaguna însuși răspundea la aceste întrebări evocând exemplul familiei Maicii Domnului și „viața sfântă” a părinților ei, Ioachim și Ana, care își întrecuseră contemporanii cu „faptele lor cele bune”, cu „evlavia lor cea mare” și „caracterul lor cel bisericesc”, motiv pentru care Biserica i-a numit „Părinți dumnezeiești”. De la aceștia, unca lor fiică Maria a deprins o viață evlavioasă care a fost apoi desăvârșită în Templul de la Ierusalim, unde ea a petrecut „în rugăciuni și în evlavie și în citirea cărților despre cunoștința lui Dumnezeu”²². Evocarea Maicii Domnului și a dumnezeieștilor părinți Ioachim și Ana avea menirea prezentării unor modele de viațuire și conduită morală pentru românii ortodocși din a doua jumătate a secolului XIX, îndemnul concluziv al ierarhului către cititorii săi fiind unul cât se poate de limpede: „oriunde veți fi să nu vă fie vouă rușine a mărturisi legea voastră, nici să vă fie vouă greu a săvârși rugăciuni, a ține posturi și a merge la biserică”. În finalul omiliei, episcopul le reamintea credincioșilor că practicarea rugăciunii și a vieții evlavioase era o datorie, nu o opțiune pentru un bun creștin ortodox, rugăciunea adevărată, izvorâtă din inimă, fiind un mod de arătare a încrederii omului în Dumnezeu: „deci creștinul este dator a face rugăciuni în toată vremea, totuși cu deosebire este

¹⁸ MITROPOLITUL ANDREI ȘAGUNA, *Cuvântări bisericești pentru sărbătorile domnești...*, p. 121.

¹⁹ *IBIDEM*, p. 122.

²⁰ *IBIDEM*, p. 123.

²¹ *IBIDEM*.

²² *IBIDEM*.

el dator a se ruga lui Dumnezeu pentru ajutor la începerea vreunui lucru și iarăși a aduce lui Dumnezeu mulțumire pentru săvârșirea lucrului său. În necazurile și asupririle [pe] care ni le pricinuiesc oamenii să nu deznădăjduim, nici să ne mâhnim, ci să ne rugăm lui Dumnezeu cu încredere fiască pentru scăparea noastră din acelea. Să ne ferim, ca evlavia noastră să nu fie fățarnică, ci adevărată și izvorâtă din inimă, ca să luăm ascultare de la Dumnezeu ca Samuil, iar nu osândire ca fariseul. Să ne rugăm lui Dumnezeu pentru mântuirea sufletului și pentru pâinea cea de toate zilele, căci apoi celelalte ni se vor adăuga nouă din preabogata milă a lui Dumnezeu. (...) Deci, nădăjduiți spre Domnul și aduceți înaintea lui inimile voastre, că Dumnezeu este ajutorul. Amin.”²³

Într-o altă cuvântare rostită de episcopul Andrei Șaguna la Sibiu și publicată în paginile *Telegrafului Român* din 8 februarie 1856²⁴, ierarhul revenea pe larg asupra evlaviei și a rugăciunii, cuvântând pe marginea pericopei evanghelice referitoare la rugăciunea fariseului și a vameșului și dezvoltând o omilie despre „evlavia cea adevărată și despre evlavia cea fățarnică”, arătându-le creștinilor din vremea sa cum trebuie să fie evlavia și rugăciunea lor. În pilda Evangheliei de la începutul Triodului, episcopul a văzut prilejul potrivit nu pentru a judeca și a-l osândi pe aproapele nostru, ci pentru a înțelege mai bine ce este evlavia cea adevărată reflectată în rugăciunea vameșului. Meditând la aceasta, Andrei Șaguna scria: „Evlavia este cucernicie cu umilință înaintea lui Dumnezeu; este umilirea omului înaintea sfințeniei, înaintea mărimii și înaintea atotputerniciei lui Dumnezeu; este mărturisirea înaintea lui Dumnezeu a slăbiciunilor noastre; este precunoașterea firei noastre păcătoase înaintea lui Dumnezeu; (...) vasă zică acela va primi iertare de păcate de la Dumnezeu, carele cu prilejul rugăciunii sale se va cuceri cu umilință înaintea lui Dumnezeu; carele mărturisește slăbiciunile și păcatele sale și precunoaște firea sa cea păcătoasă și nu osândește pre deaproapele său. Astfel de evlavie și astfel de rugăciune a făcut vameșul din Evanghelia de astăzi, de aceea a zis Hristos Apostolilor săi: că vameșul mai îndreptat s-a pogorât la casa sa decât fariseul”.

Pe de cealaltă parte, episcopul atrăgea atenția auditoriului întrebându-se retoric: „așadară evlavia poate să fie și păgubitoare și osânditoare?”, răspunzând imediat: „poate și aceasta se întâmplă atunci când rugăciunea noastră către Dumnezeu se desprinde cu lăudăciuni despre noi și cu osândirea deaproapelui nostru”, după cum o arată rugăciunea fariseului și „judecata lui Hristos” asupra acestuia. Șaguna evidențiază, în continuare, că izvorul acestor două evlavii este unul singur: „însușirea inimii”, de unde decurg și faptele, aducând în acest sens mai multe argumente scripturistice și îndemnându-și ascultătorii și cititorii să nu insiste asupra evlaviei osânditoare, țâșnite dintr-o „inimă fățarnică și făloasă”, ci să mediteze cu ajutorul Sfintei Scripturi și să se roage cu psalmistul „pentru inimă înfrântă și smerită” având mereu înaintea ochilor sufletești fericirile rostite de Mântuitorul Iisus Hristos în Predica de pe munte și în sfatul Său de a nu judeca pe nimeni, pentru a nu fi judecați²⁵.

Aceste îndemnuri simple, dar clare și ușor de înțeles transmise poporului de a se ruga dimineața și seara, înainte și după luarea mesei, de a participa cu regularitate la slujbele liturgice, de a trăi „în frica lui Dumnezeu și în curățenie”, de a „ceti cărțile mântuitoare, precum sunt toate cărțile bisericești, *Biblia* și *Catehismele* și *Acatistele*”, au fost reiterate de Andrei Șaguna în circularele și în pastoralele sale expediate cu diverse ocazii pe întreaga durată a pastorației sale²⁶. În plus, prin intermediul protopopilor, arhiereul le-a atras de mai multe ori atenția preoților, crâșnicilor și cărturarilor să înzestreze „bisericele cu cărți trebuincioase”, iar „slujbele bisericești să le săvârșească după tipic, cu evlavie și cu frica lui Dumnezeu și în duminici și sărbători să cetească învățătura bisericească din *Chiriadromion*, bisericile care încă nu au *Chiriadromioane* să și le cumpere”. Nu în ultimul rând, trebuie amintit îndemnul-poruncă extrem de actual dat preoților de a organiza permanent „catehizație în duminici și în zile de sărbătoare” și pe tinerii care urmează să se cunune să-i învețe rugăciunile începătoare și principale, iar dacă nu le vor ști să nu fie lăsați să păsească la căsătorie²⁷.

²³ *IBIDEM*, pp. 125-126.

²⁴ *Telegraful Român*, Anul IV, Nr. 11, Sibiu, 8 februarie 1856, pp. 41-42, reluată în vol. MITROPOLITUL ANDREI ȘAGUNA, *Predici...*, pp. LXX-LXXIII.

²⁵ *IBIDEM*.

²⁶ GHEORGHE TULBURE, *Mitropolitul Șaguna: opera literară...*, pp. 202, 217-218, 301, 320, 356, 365, 378, 413, 433, 455.

²⁷ *IBIDEM*, p. 260, 339-341; Andrei Șaguna către Teodor Buzdug, Sibiu, 27 octombrie 1856, în ANDREI ȘAGUNA, *Correspondența IV*, ediție, studiu introductiv și note de Nicolae Bocșan, Gabriel-Viorel Gârdan și Ioan-Vasile Leb, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2011, p. 118.

Subiectul rugăciunii pentru pace și încetarea războiului, pentru suveran și biruința armatelor împărătești, apoi pentru odihna celor morți pe câmpurile de luptă, în conformitate cu prevederile tipiconale, poruncindu-le preoților să folosească rugăciunile cuprinse în cărțile de cult, este recurent în corespondența, pastoralele și circularele ierarhului din anii revoluției pașoptiste²⁸, din timpul Războiului Crimeii (1854-1856) și a conflictelor militare austro-franceze, austro-italiene și austro-prusace desfășurate în deceniile șase și șapte ale secolului al XIX-lea²⁹. Este potrivit să amintesc aici că între primele publicații apărute sub semnătura episcopului Andrei Șaguna în primii doi ani ai pastorației sale se numără o broșură de patru file cuprinzând o „*Rugăciune la ziua nașterii prea-înduratului și preamărinimosului nostru împărat Francisc Iosif I*”, compusă de Șaguna însuși după modelul rugăciunii de la Litie, pe când se afla la Viena, la 18 august 1849, și tipărită la Brașov în tipografia lui Ioan Gott³⁰. În același an, când a petrecut aproape opt luni (ianuarie-august) în capitala imperiului și la curtea imperială, înaintând mai multe memorii împăratului și diverșilor miniștrii ai cabinetului austriac³¹, episcopul Șaguna a întocmit o carte de rugăciuni care a rămas însă în manuscris, fiind păstrată în Biblioteca Mitropolitană din Sibiu³². Titlul complet al manuscrisului este: „Carte de Rugăciuni scrisă prin Andreiu Șaguna, Episcopul diecezan al Bisericii Resăritene în Ardeal, în Viena la anul Domnului 1849”. Cartea are formatul 20 x 14 cm și numără 171 pagini, la final fiind redat cuprinsul tuturor rugăciunilor, grupate după cum urmează: „1) Rugăciunile dimineții; 2) Rugăciunile la dumnezeiasca Liturghie; 3) Rugăciunile mesei, mergând la prânz, sculându-ne de la masă, mergând la cină și după cină; 4) Rugăciunile de seară; 5) Rugăciunile înaintea sfintei Cuminecături; 6) Rugăciunile după sf. Cuminecătură; 7) Rugăciunile către Domnul nostru Iisus Hristos; 8) La Sărbătoarea Bunei-Vestiri; 9) La Sărbătoarea Adormirei; 10) Cătră sfântul Ioan Botezătorul; 11) Cătră sfântul Nicolae; 12) Cătră sfântul Gheorghe; 13) Cătră sfântul Dimitrie; 14) Cătră Îngerul Păzitor; 15) Cătră sf. Ecaterina; 16) Cătră sf. Parascheva; 17) Cătră sf. Ana; 18) Cătră sf. Maria Magdalena; 19) Cătră sf. Născătoarea de Dumnezeu la toată scârba; 20) Pentru răposai; 21) Rugăciune la ziua Împăratului; 22) Rugăciune ce se cetește în fieștecare post; 23) La Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos; 24) Pentru călători; 25) La sf. Paști; 26) La sf. Rusalii; 27) La toată neputința; 28) În vreme de foamete; 29) Rugăciunea Plugariului; 30) Rugăciunea Lucrătorului de vii; 31) Rugăciunea Oierului³³. Analizând cuprinsul acestor rugăciuni, preotul profesor Teodor Bodogae arăta în anul 1947 că majoritatea erau culese din cărțile de cult, din colecții de Acatiste și Paraclise apărute la Viena, Sibiu și Carloviț, dar patru îi sunt atribuite episcopului Andrei Șaguna, nefiind regăsite în alte cărți și fiind publicate de ierarh în broșură, precum „Rugăciune la ziua împăratului” (1849), sau în „Acatistele” și Cărțile de rugăciuni, apărute la Sibiu, în care se regăsesc celelalte trei rugăciuni șaguniene, și anume: „Rugăciunea Plugariului”, „Rugăciunea Lucrătorului de vii” și „Rugăciunea Oierului”³⁴.

Fiind un om pragmatic și foarte serios în toate aspectele vieții spirituale, Andrei Șaguna a practicat sfaturile pe care le-a dat păstoriților săi cu privire la rugăciune, evlavie, chemarea ajutorului Sfântului Duh în orice lucrare bisericească sau laică și respectarea sacralității zilelelor de duminică și de sărbătoare. Voi cita, în acest sens, câteva exemple și episoade emblematică din viața sa. În primul rând, cuvântarea rostită cu prilejul hirotoniei sale într-un arhiereu, în catedrala mitropolitană din Carloviț, la Duminica Tomii din 18 aprilie 1848. În mijlocul acelei cuvântări, după ce își anunța programul pastoral și înainte de a-și exprima recunoștința față de ierarhii hirotonitori și față de participanții la eveniment, noul episcop îi mulțumea lui Dumnezeu și îl chema în ajutorul „pentru fericita lucrare în chemarea” ce-i stătea

²⁸ MIRCEA PĂCURARIU, *Revoluția românească din Transilvania și Banat în anii 1848-1849. Contribuția Bisericii*, Tiparul Tipografiei Eparhiale, Sibiu, 1995.

²⁹ NICOLAE POPEA, *Memorialul Archiepiscopului și Mitropolitului Andreiu baron de Șaguna sau luptele naționale-politice ale românilor. 1846-1873, tomul I*, Institutul tipografic, societate pe acții, Sibiu, 1889, p. 251; GHEORGHE TULBURE, *Mitropolitul Șaguna: opera literară...*, pp. 218-220, 221-223.

³⁰ Reproducere facsimilă în vol. VOICHIȚA BIȚU, BOGDAN ANDRIESCU, *Andrei Șaguna (1808-1873). Biobibliografie...*, pp. 449-451.

³¹ Arhiepiscopul și Mitropolitul ANDREI ȘAGUNA, *Memorii din anii 1846-1871*, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1923, pp. 25-32.

³² VISARION, episcopul Tulcii, *O Carte de rugăciuni a lui Andrei Șaguna*, în „Telegraful Român”, Anul 156, Nr. 21-24, Sibiu, 1 și 15 iunie 2008, pp. 1, 4.

³³ TEODOR BODOGAE, *100 de ani de la venirea lui Șaguna în Ardeal. Câteva știri inedite*, în „Revista Teologică”, Anul XXVII (1947), nr. 1-2, pp. 59-60.

³⁴ *IBIDEM*, pp. 61-62.

înainte, prosternându-se în fața Domnului și rostind următoarea scurtă și smerită rugăciune: „Îndreptătorul înțelepților, dătătorul cugetelor, pedepsitorul neînțelepților și sprijinitorul săracilor, întărește, înțelepțește-mi inima mea Stăpâne, Tu Cuvinte al lui Dumnezeu, dă-mi cuvânt; că iată, eu nu voi opri buzele mele a striga către tine: îndură-te, miluiește-mă pe mine păcătosul!”³⁵.

În al doilea rând, trebuie reținut modul în care episcopul a ținut să organizeze primul sinod al Bisericii Ortodoxe din Transilvania, după o sută cincizeci de ani de întrerupere a sinodalității, în 12/24 martie 1850. Obținând permisiunea guvernatorului Wohlgemuth, episcopul a convocat sinodul printr-o circulară emisă în 10 februarie 1850 prin care vestea clerului și poporului „ținerea soborului după care așa mult și prea mult au oftat părinții, moșii și strămoșii noștri”, menirea acestuia fiind de a „aduna biserica cea vie a lui Hristos”, ierarhul voind a se sfătui cu reprezentanții clerului și ai mirenilor despre situația eparhiei și a școlilor, despre educația „cea bună a tinerilor” și „spre tot lucrul bun și folositor”. Pentru buna desfășurare a sinodului, Andrei Șaguna preciza că deschiderea lucrărilor se va face prin rugăciune pentru ca Dumnezeu să „lumineze mințile și cugetele noastre și să ne dea inimă curată și iubire frățească”, îndurându-se a „ne trimite pe Duhul său cel sfânt” deoarece soborul se va aduna „în numele lui și spre mărirea numelui Lui”. Pentru împlinirea acestui scop, episcopul hotărâse să mobilizeze toată preoțimea eparhială, poruncind clerului să săvârșească timp de „opt zile rugăciune pentru chemarea Sfântului Duh” în toate bisericile de pe cuprinsul Eparhiei Ardealului și să țină cuvântări înaintea credincioșilor despre „sfințenia și mărirea soboarelor”³⁶. Conform actelor sinodului, aflăm că acesta a fost constituit din 24 de preoți și 20 de mireni, deschiderea realizându-se prin săvârșirea Sfintei Liturghii arhieresti la care au participat și s-au împărtășit „cu Sfânta Taină a Euharistiei” toți participanții, lucrările desfășurându-se în capela reședinței episcopale din Sibiu³⁷.

Șaguna a dorit să imprime modelul acesta eclesial și adunărilor cu caracter politic ale românilor, ceea ce explică de pildă adresa expediată mitropolitului unit de la Blaj, Alexandru Sterca Șuluțiu, în 19 februarie/3 martie 1863, cu privire la timpul și modalitatea organizării conferinței naționale românești dinaintea derulării primelor ședințe ale dietei transilvane. Șaguna a respins propunerea laicilor de a se întâlni în Săptămâna Mare, riscând ca dezbaterile să se întindă până în Sâmbăta Mare, argumentând că așa ceva ar fi „un lucru de tot băttor la ochi și lumea civilizată s-ar îndoi că noi suntem creștini, când în astfel de zile ne consultăm despre cele lumești, unde tot creștinul se ocupă în acele zile cu evlavie de mântuirea sufletului”. În fundal trebuie observată înfruntarea de către ierarh a tendinței secularizante a laicilor și dorința lor de înlăturare a ierarhilor din fruntea treburilor politice ale națiunii, dar și grija sa de a nu neliniști poporul de rând, care zicea el, s-ar fi putut speria și ar fi putut considera că „patria este în pericol”, dar i-ar fi putut socoti pe cei doi arhieriei și pe fruntașii națiunii drept „ateiști”, care „nu mai vrem să știm de Dumnezeu și de suflet, de aceea n-avem privință la așa sfinte zile cum sunt zilele săptămânii și ale patimilor Mântuitorului”³⁸. Andrei Șaguna a reușit să-și impună punctul de vedere, conferința având loc în 7/19 aprilie 1863 și fiind deschisă printr-o „solemnitate bisericească cu invocarea Spiritului Sfânt, cântându-se «Împărate Ceresc» etc.”³⁹.

Dar cea mai bună lecție de smerenie, post și rugăciune a dat-o mitropolitul înspre asfințitul vieții sale. Astfel, în zilele de 21-22 august 1871, când consistoriul arhidiecezan a organizat o serbare cu prilejul împlinirii a douăzeci și cinci de ani de la venirea lui Andrei Șaguna la cârma eparhiei Ardealului, mitropolitul sărbătorit nu a luat parte la evenimentul derulat la centrul eparhial și la masa festivă de la hotelul Împăratul Romanilor, ci s-a retras la Rășinari, unde a petrecut ziua aceea în „post și rugăciune”⁴⁰. Încă de la începutul lunii iulie, când membrii consistoriului au făcut publice festivitățile, mitropolitul Șaguna s-a grăbit să anunțe prin intermediul *Telegrafului Român* că nu va lua parte personal la jubileu considerând că nu lui îi revenea meritul „mânturii și eliberării Bisericii și națiunii române” din „starea de

³⁵ MITROPOLITUL ANDREI ȘAGUNA, *Predici...*, pp. LVII; MITROPOLITUL ANDREI ȘAGUNA, *Texte alese*, selecție realizată de Mircea Păcurariu, Constantin Necula, Paul Brusanowski, Ed. Andreiana, Sibiu, 2010, p. 12.

³⁶ Mitropolitul Andrei Șaguna, *Predici...*, pp. XXXV-XXXVII.

³⁷ *Actele Soboarelor Bisericii greco-răsăritene din Ardeal din anii 1850 și 1860*, Tipografia diecezană, Sibiu, 1860, pp. 5-6.

³⁸ Andrei Șaguna către Alexandru Șuluțiu, Sibiu, 19 februarie/3 martie 1863 în ANDREI ȘAGUNA, *Correspondența I/1*, ediție, studiu introductiv și note de Nicolae Bocșan, Ioan-Vasile Leb, Gabriel Gârdan, Pavel Vesa, Bogdan Ivanov, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2005, p. 430.

³⁹ „Proiect de programă”, în *IBIDEM*, p. 432.

⁴⁰ Preot CIORAN, *Mitropolitul Șaguna și comuna Rășinari*, în „Lumina Satelor”, Anul II, Nr. 28, Sibiu, duminică, 22 iulie 1923, p. 4.

sclavă”, ci „Atotputernicului Dumnezeu”, drept pentru care nu împărtășea ideea „glorificării numelui” său, dar nici nu le-a interzis colaboratorilor săi organizarea unei festivități deoarece le respecta libertatea și independența de acțiune. Lecția minunată de smerenie îngemănată cu îndemnul public la rugăciune și post, ca semn de mulțumire adus lui Dumnezeu pentru toate binefacerile și ajutorul primit, a fost exprimat de Andrei Șaguna în următoarea frază: „precum eu cu tot prilejul în decurgerea acestor 25 [de] ani am evitat ori și ce ovațiune, tot astfel voi evita și ovațiunile acelei zile și o voi petrece în singurătate cu post și rugăciune, ca astfel să mulțămesc lui Dumnezeu și Majestății Sale pentru toate facerile de bine care le-a revărsat peste biserica și națiunea noastră română în decurgerea acestor 25 de ani”⁴¹. După un sfert de veac de activism și neastâmpărată implicare și luptă socială, politică, națională și culturală, mitropolitul se retrăgea încet în viața de contemplație, de rugăciune, de studiere a operelor Sfinților Părinți și a vieților sfinților, viață „norocoasă, fără zgomot și viclesuguri” pe care o practicase în „viața mănăstirească și pustnicească”, cum o numea chiar el în două epistole trimise starețului Neonil de la Neamț⁴² și arhimandritului mănăstirii Srem. Acestuia din urmă îi amintea că „de la om atârnă a fi sau a nu fi îngropat în mănăstire (...), căci viața mănăstirească nu este moartea, ci activitatea de contemplațiune a celor mai sfinte niseli pentru perfecționarea călugărului în chemarea sa”, vocație despre care mărturisea că a păzit-o în interiorul și în afara mănăstirii, în interiorul și în afara bisericii „cu rugăciuni și cu studierea opurilor clasice ale sfinților părinți și a vieții sfinților și iată că Dumnezeu nu m-a părăsit”, ceea ce-l determina în final să-l încurajeze pe respectivul arhimandrit sfătuindu-l „ține-te strâns și prea cinstia Ta de chemarea-ți și diregătoria-ți, studiază neîntreput și vei spori la mănăstirea cea frumoasă a Sfântului Teodor Tiron ca un crin frumos, ceea ce-ți poftesc din tot sufletul”⁴³.

Aceste mărturii intime ale lui Andrei Șaguna ne arată că la baza și în spatele unei vieți active, a unui temperament social dinamic, a fost o viață de rugăciune și de studiu, de unde ierarhul și-a luat seva energiei sale și a strâns ca o albină harnică polenul înțelepciunii scripturii și părinților. Cu toate acestea nu putem susține că viața sa „a fost una de contemplație”, cum pertinent observa savantul Keith Hitchins (1931-2020)⁴⁴, când scria că Șaguna a fost „în fire un activist și întreaga sa carieră a fost închinată așezării lucrurilor în ordine, sistematizării și codificării”, căutând „implicarea în viață” și aflându-și cea „mai mare satisfacție în serviciul public”⁴⁵. Același istoric american preciza că „idealul slujirii comunității creștine a constituit motivația principală a vastei activități literare a lui Șaguna”. Lucrările sale se împart în patru categorii principale: tratate de drept canonic și administrație bisericească, manuale de teologie și pastorală, istorie bisericească și traducerea Bibliei. „Toate au avut un explicit caracter didactic și au avut menirea să împlinească o anumită lipsă”, ceea ce explică în mare măsură de ce Șaguna nu a alcătuit tratate savante de teologie, fiind păstorul unei comunități religioase constituite în mod copleșitor dintr-o lume țărănească, cu o foarte mică sau subțire pătură urbană, cultă, care ar fi gustat lucrări savante, filosofice⁴⁶.

Opera publicistică și editorială șaguniană a vizat întâi de toate buna desfășurare a cultului liturgic, reorganizarea și sistematizarea activității pastorale și administrative a clerului în conformitate cu preceptele scripturistice și cu normele canonice ale Bisericii Ortodoxe. Activitatea sa publicistică și tipografică este cu atât mai meritorie, cu cât Andrei Șaguna este singurul ierarh român al vremii sale care a reușit performanța diortosirii și reeditării tuturor cărților de cult, unele în două, trei, chiar patru ediții: *Molitfelnicul* (1849, 1853, 1864, 1872), *Apostolul* (1851, 1854), *Ceaslovul* (1851, 1853, 1859, 1867, 1870), *Mineiele* (1853-1856), *Liturghierul* (1856), *Cartea Evangheliilor* (1859), *Triodul* (1860), *Penticostarul*

⁴¹ IOAN LUPAȘ, *Mitropolitul Andrei Șaguna. Monografie istorică*, ediția a II-a, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, Sibiu, 1911, p. 316; MIRCEA PĂCURARIU, *O viață dăruită Bisericii și Neamului...*, pp. 393-394; ANA GRAMA, *Jubileul din august 1871, ca un cântec de lebdă*, în „Transilvania”, serie nouă, Anul XXXVII (CXIII) (2008), nr. 9-10, pp. 110-118.

⁴² Andrei Șaguna către Neonil Buzilă, Sibiu, 22 martie 1852, în ANDREI ȘAGUNA, *Correspondența I/1...*, p. 229.

⁴³ Andrei Șaguna către arhimandritul mănăstirii Srem, în ANDREI ȘAGUNA, *Correspondența I/2*, ediție, studiu introductiv și note de Nicolae Bocșan, Ioan-Vasile Leb, Gabriel-Viorel Gârdan, Bogdan Ivanov, Vasa Lupulovici, Ioan Herbil, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2007, p. 243.

⁴⁴ Mircea-Gheorghe Abrudan, *In Memoriam: Keith Hitchins, un mare istoric și prieten al românilor*, în „Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca, Series Historica”, tom LIX (2020), pp. 487-490; Vasile Pușcaș, *Keith Hitchins: The Historian's Honesty / Onestitatea istoricului*, Ed. Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2021.

⁴⁵ KEITH HITCHINS, *Ortodoxie și Naționalitate. Andrei Șaguna și românii din Transilvania 1846-1873*, traducere pr. prof. dr. Aurel Jivi, Ed. Enciclopedică, București, 2016, pp. 291-292.

⁴⁶ *IBIDEM*, p. 292.

(1859), *Octoihul Mare* (1855, 1861), *Octoihul Mic* (1851, 1854, 1857), *Psaltirea bogată* (1860), a cărților evlaviei sau devoțiunii personale: *Acatistul Maicii Domnului* (1855), *Paraclisul Maicii Preciste* (1854, 1857), *Visul Maicii Preciste* (1854), *Acatist mic* (1856), *Carte de rugăciuni* (1852, 1856 și 1866) și a unor foi volante și broșuri liturgice utilizate exclusiv de preoți și ierarhi: *Proscomidia din altariu* (1852, 1854), *Hirotesieriu și hirotonieriu* (1861), *Rânduiala sfințirii bisericii* (1862) și *Rânduiala hirotonirii noului episcop* (1865)⁴⁷. Trebuie reliefat faptul, semnificativ în analiza și înțelegerea politicii editoriale șaguniene, că prima carte de cult tipărită la Sibiu cu binecuvântarea episcopului Andrei Șaguna a fost „*Evhologion, adecă Molitvelnic bogat*, carele cuprinde în sine *Rânduiala tuturor slujbelor Bisearcii Răsăritului ce trebuie ale sluji Preoții Poporului în toate lipsele sufletului și ale trupului*”⁴⁸. Iar cu privire la sporirea duhovnicească a credincioșilor, Șaguna nota în finalul prefeței *Triodului*, semnată la 10 ianuarie 1860, următoarele: „Deci văzând noi că în multe Biserici lipsește Cartea *Triodului*, ne-am hotărât a o tipări după ediția cea din Monăstirea Neamțului în Moldova, carea este după știința noastră cea mai săvârșită și în astfeliu de chip dăm Noi Cartea *Triodului Bisericii noastre și creștinilor evlavioși ca dintrânsa să se învețe smereniei înaintea Ziditoriului, ca și vameșul, și aceasta să o dovedească prin postul celor patruzeci de zile, prin rugăciuni, și prin mărturisirea păcatelor, și Sfânta Cuminecătură, căci cei ce seamănă în austru cu lacrimi dumnezeiești, aceia vor secera cu bucurie spice pururea de viață! Fie! Fie!*”⁴⁹ Pragmatismul ierarhului reiese în mod limpede din această frază prin care vedem că acțiunea sa era determinată de dorința umplerii unui gol, a împlinirii unei necesități liturgice și spirituale, nefiind motivată de alte rațiuni lumești.

Pe lângă aceste cărți cultice destinate vieții liturgice și spirituale a Bisericii și a credincioșilor ei, mitropolitul Andrei Șaguna a redactat sau a reeditat o serie întreagă de manuale și cărți teologice cu profil istoric, canonic, catehetic, omiletic și pastoral menite să contribuie la efortul ridicării nivelului de pregătire a clerului și a candidaților la preoție, pe de o parte, și la sporirea cunoștințelor religioase, referitoare la propria identitate confesională, a credincioșilor și în mod special a tinerilor în formare, pe de cealaltă parte. Între manualele editate de ierarh, după edițiile anterioare ale unor teologi ruși, sârbi, greci și români, deci care nu-l au pe el ca autor, în care găsim expoze mai dense sau mai ample despre rugăciune și viața duhovnicească se numără *Teologia Dogmatică* (1854), *Manualul de Teologie Morală Creștinească* (1855), *Mărturisirea ortodoxă* a lui Petru Movilă (1855), *Învățătură creștinească* (1854), *Catehismul mic* (1851, 1852, 1853, 1854, 1861, 1870), *Catihis bogat creștinesc* (1856, 1865, 1870) și *Teologia pastorală pentru preoții de lege ortodoxă răsăriteană* (1857)⁵⁰. Trebuie precizat că acest din urmă volum îi are ca autori pe episcopii ruși Gheorghe Coninschi și Partenie Sopcovschi, fiind publicat mai întâi la Buda în 1817 sub titlul „*Datoriile presviterilor parohialnici*” și retipărit apoi la Chișinău (1823), Iași (1837), București (1852) și Râmnic (1861)⁵¹. În consecință, este greșită atribuirea unei paternități șaguniene a volumului, cum neinspirat a făcut-o cu prilejul bicentenarului Andrei Șaguna părintele Emil Cioară de la Oradea, reeditând cartea în transliterare latină și în facsimil după ediția din 1857, dar trecându-l pe Andrei Șaguna ca autor, pe când foaia de titlu a ediției princeps stipulează clar că volumul era „tipărit cu binecuvântarea Excelenței Sale Preasfințitului Domn Andrei Baron de Șaguna”⁵². Capitolul al patrulea este intitulat „despre rugăciune”, având două părți: 1) „Despre rugăciunea de comun și ce se cuvine a ști și a lua aminte într-însa” și 2) „Pentru rugăciune, ca despre datorință preoțească și

⁴⁷ MIRCEA PĂCURARIU, *O viață dăruită Bisericii și Neamului...*, pp. 217-219; EMANUEL-PAVEL TĂVALĂ, *Mireasa Duhului. 170 de ani de literă și Duh la Tipografia Mitropoliei Ardealului*, Ed. Andreiana, Sibiu, 2021, pp. 95-113.

⁴⁸ *Evhologion, adecă Molitvelnic bogat*, carele cuprinde în sine *Rânduiala tuturor slujbelor Bisearcii Răsăritului ce trebuie ale sluji Preoții Poporului în toate lipsele sufletului și ale trupului*. În zilele Preaînălțatului Împărat al Austriei, Marele Principe al Transilvaniei ș.a. Francisc Iosif I, cu blagoslovenia Preasfințitului Domn Andrei Șaguna, Episcopului diecezan de Legea Greco-răsăriteană din Ardeal, cu slobozenia celor mai mari, Sibiu, în priv. Tipografia lui Georgie de Klosius, 1849.

⁴⁹ *Triodion carele cuprinde toată cuviincioasa slujbă din Sfântul și Marele Post* tipărit în zilele Prea înălțatului împărat al Austriei Francisc Iosif I. Supt privegieră și cu binecuvântarea Prea Sfinției Sale Domnului Andrei baron de Șaguna, Sibiu, în Tipografia diecezană la anul Domnului 1860.

⁵⁰ MIRCEA PĂCURARIU, *O viață dăruită Bisericii și Neamului...*, pp. 227-230; EMANUEL-PAVEL TĂVALĂ, *Mireasa Duhului...*, pp. 95-113.

⁵¹ MIRCEA PĂCURARIU, *O viață dăruită Bisericii și Neamului...*, pp. 228-229.

⁵² ANDREI ȘAGUNA, *Teologia pastorală pentru preoții de lege ortodoxă răsăriteană*, ediție îngrijită și prefațată de pr. lect. univ. dr. Emil Cioară, la împlinirea a 200 de ani de la nașterea Mitropolitului Andrei Șaguna (1808-1873), Ed. Universității din Oradea, Oradea, 2008, 200 + 240 p.

cum că preoții au datorie a învăța pe poporeni adevărata rugăciune către Dumnezeu⁵³. Folosul duhovnicesc al cărții este incontestabil și rămâne o lectură ziditoare până în ziua de astăzi, folosind un limbaj simplu, pe înțelesul tuturor, presărat cu citate scripturistice și patristice, dar trebuie cunoscut adevărul că volumul nu este unul original șagunian. Mitropolitul Șaguna a publicat într-adevăr un *Manual de studiu pastoral*, dar abia în anul 1872⁵⁴, acesta fiind asumat deschis de ierarh și prezentând o cu totul altă structură decât a *Teologiei pastorale* din 1857 sau a volumului similar publicat de episcopul Melchisedec Ștefănescu la București în 1862, Șaguna fiind de părere că manualele de acest tip trebuie să fie adaptate la realitățile românești contemporane, nu să fie simple traduceri din alte limbi și contexte social-culturale. *Manualul de Studiu Pastoral* al lui Șaguna a fost reeditat în anul 1878 și a servit ca manual didactic pentru elevii Institutului Teologic-Pedagogic din Sibiu până în perioada interbelică⁵⁵.

Concluzii

Prin îndemnul și povețele sale inserate în predici, în scrisorile pastorale, în corespondența oficială și privată purtată cu protopopii și preoțimea eparhială, precum și prin publicarea cărților de cult, de rugăciuni și a manualelor teologice, mitropolitul Andrei Șaguna nu a dezvoltat un discurs teologic speculativ, nici mistic despre rugăciune, ci a transmis păstoriților săi sfaturi practice, simple și clare, cu privire la practicarea rugăciunii în viața de zi cu zi, în momentele principale ale zilei, la începutul și la sfârșitul oricărei lucrări a omului, insistând atât asupra importanței și folosului rugăciunii personale sau private, cât și a celei comunitare, săvârșite de întreaga obște creștină în cadrul liturgic, cu accent deosebit pe Sfânta Liturghie duminicală și din sărbătorile calendarului religios. Consider că aceste îndemnuri și sfaturi șaguniene rămân extrem de actuale și de relevante și în ziua de astăzi, în lumea atât de grăbită în care trăim.

Abstract

Saint Hierarch Andrei Șaguna, Metropolitan of Transylvania, is an overwhelming personality of our ecclesiastical and national history, registered in the calendar of saints of the Romanian Orthodox Church on November 30. Although several monographs and studies have been dedicated to his personality and work, the study of his personality, activity and work is not yet exhausted, considering that part of his correspondence with the deans of the diocese and with the Viennese government officials is still unpublished, and the great majority of his theological, historical and polemical works have not been reprinted in new, critical editions. Last but not least, the exegesis of his works remains open, especially since certain topics or themes have not yet been systematically discussed. This study is dedicated to one of these thematic exegesis, analyzing the counsels and exhortations to prayer of Saint Metropolitan Andrei Șaguna reflected in his homiletics, correspondence, daily life and the editorial activity of the great hierarch. Through his teachings and counsels inserted in his sermons, in his pastoral letters, in his official and private correspondence with the priests and the deacons, as well as through the books of worship, prayers and theological handbooks that he published, Metropolitan Andrei Șaguna did not develop a speculative theological discourse, nor mystical about prayer, but gave practical, simple and clear advice on the practice of prayer in daily life, at the main moments of the day, at the beginning and at the end of all human works, insisting both on the importance and the benefit of personal or private prayer, as well as that of the community, performed by the entire Christian community within liturgical service, with special emphasis on the Holy Sunday Liturgy and on the holidays of the religious calendar. I believe that his exhortations and counsels remain extremely actual and relevant even today, in the fast-paced world in which we live.

Keywords

Romanian Orthodox Church, Transylvania, Andrei Șaguna, prayer, books of worship, 19th century

⁵³ *IBIDEM*, pp. 146-197.

⁵⁴ ANDREI ȘAGUNA, *Manual de studiu pastoral compus și edat de*, Tipografia arhiepiscopiei, Sibiu, 1872, 8 + X + 302 p.

⁵⁵ MIRCEA PĂCURARIU, *O viață dăruită Bisericii și Neamului...*, p. 237.

